

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Poznaniu

LPO.410.037.01.2017
P/17/082

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Delegatura w Poznaniu
ul. Dożynkowa 9H, 61-662 Poznań
T +48 61 655 62 00, F +48 61 655 62 01
lpo@nik.gov.pl

I. Dane identyfikacyjne kontroli

Numer i tytuł kontroli	P/17/082 - Działania organów administracji publicznej w zakresie ochrony przed promieniowaniem elektromagnetycznym pochodzącym od urządzeń telefonii komórkowej.
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Poznaniu.
Kontrolerzy	Krzysztof Płoszewski, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LPO/208/2017 z dnia 18 grudnia 2017 r. (dowód: akta kontroli str. 1-2, 585-586)
Jednostka kontrolowana	Wojewódzka Stacja Sanitarno-Epidemiologiczna w Poznaniu, ul. Noskowskiego 23, 61-705 Poznań (dalej: „WSSE” albo „Wojewódzka Stacja”).
Kierownik jednostki kontrolowanej	Andrzej Trybusz – Wielkopolski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny ¹ (dalej: „Wojewódzki Inspektor”). (dowód: akta kontroli str. 4-5)

II. Ocena kontrolowanej działalności²

Ocena ogólna

W okresie objętym kontrolą NIK³, WSSE nie była w pełni przygotowana do realizacji zadań w obszarze nadzoru nad warunkami higieny radiacyjnej w otoczeniu stacji bazowych telefonii komórkowej (dalej: „SBTK”).

WSSE nie przeprowadzała pomiarów kontrolnych poziomu pól elektromagnetycznych (dalej: „PEM”) w otoczeniu SBTK z własnej inicjatywy, w oparciu o analizę ryzyka ukierunkowaną na wybór miejsc narażonych na występowanie ponadnormatywnego poziomu PEM. Pojedyncze pomiary interwencyjne, podejmowane na wnioski osób fizycznych lub organów jednostek samorządu terytorialnego nie były rzetelnie dokumentowane, a w jednym przypadku nie dawały podstaw do sformułowania wniosku o dotrzymaniu dopuszczalnego poziomu PEM. WSSE nie prowadziła udokumentowanej analizy wyników pomiarów przedkładanych przez użytkowników SBTK. Działalność oświatowo-zdrowotna w obszarze PEM była prowadzona w ograniczonym zakresie i została wznowiona w trakcie kontroli NIK. Formułując powyższą ocenę NIK uwzględnia, że w okresie objętym kontrolą brak było jednolitych wytycznych Głównego Inspektora Sanitarnego dotyczących realizacji działań kontrolnych w obszarze PEM, zarówno w części dotyczącej pomiarów, jak i zakresu analizy wyników pomiarów PEM w otoczeniu SBTK przedkładanych WSSE przez użytkowników SBTK.

W latach 2015-2018 (do 31 maja) zadania dotyczące nadzoru nad przestrzeganiem dopuszczalnych poziomów PEM pochodzącym od urządzeń telefonii komórkowej w otoczeniu SBTK były wprawdzie ujęte w regulaminie organizacyjnym WSSE, jednak nie skonkretyzowano ich w pełni w zakresach obowiązków pracowników. Wojewódzka Stacja dysponowała kadrą pracowniczą wyznaczoną do sprawowania nadzoru nad warunkami

¹ Od 1 sierpnia 2011 r. Wojewoda Wielkopolski powołał z tym dniem Wojewódzkiego Inspektora w uzgodnieniu z Głównym Inspektorem Sanitarnym pismem nr OA.III-4.2110-40/11 z dnia 26 lipca 2011 r. na okres pięciu lat oraz pismem nr OA.III-2111-1.15.2016.2 z dnia 28 lipca 2016 r. na kolejne pięć lat.

² Najwyższa Izba Kontroli stosuje 3-stopniową skalę ocen: pozytywna, pozytywna mimo stwierdzonych nieprawidłowości, negatywna. Jeżeli sformułowanie oceny ogólnej według proponowanej skali byłoby nadmiernie utrudnione, albo taka ocena nie dawałaby prawdziwego obrazu funkcjonowania kontrolowanej jednostki w zakresie objętym kontrolą, stosuje się ocenę opisową, bądź uzupełnia ocenę ogólną o dodatkowe objaśnienie.

³ Lata 2015-2018 (do 31 maja).

bezpiecznego stosowania urządzeń wytwarzających PEM. Brakowało jednak specjalistycznych szkoleń z zakresu specyfiki PEM w otoczeniu SBTK dla pracowników realizujących podstawowe zadania w tym zakresie.

WSSE nie posiadała akredytacji Polskiego Centrum Akredytacji (dalej „PCA”) na wykonywanie pomiarów kontrolnych PEM w otoczeniu SBTK, co ograniczało możliwość wykorzystania ich wyników w postępowaniach administracyjnych. Jeden miernik szerokopasmowy posiadający aktualne świadectwo wzorcowania, jakim dysponowała WSSE, nie pozwalał na identyfikację źródeł PEM i zastosowanie w wynikach poprawek pomiarowych, umożliwiających uwzględnienie parametrów pracy instalacji wytwarzających PEM najbardziej niekorzystnych z punktu widzenia oddziaływania na środowisko. W konsekwencji, urządzenie to nie pozwalało na spełnienie wszystkich wymogów metodyki pomiarów określonej w załączniku nr 2 do rozporządzenia Ministra Środowiska z 30 października 2003 r.⁴, było natomiast wystarczające dla dokonywania pomiarów chwilowego natężenia PEM realizowanych w ramach działań interwencyjnych.

WSSE nie dysponowała usystematyzowanymi danymi na temat liczby SBTK na terenie województwa wielkopolskiego oraz ich podstawowych parametrów. Brak było też sformalizowanych zasad ewidencjonowania danych na temat SBTK, jako źródeł PEM. Pomiar kontrolny dotrzymywania dopuszczalnych poziomów PEM w otoczeniu SBTK nie były uwzględniane w rocznych planach pracy WSSE. Poza jednym przypadkiem w 2015 r., w okresie objętym kontrolą, PWIS nie prowadził z własnej inicjatywy pomiarów kontrolnych PEM w otoczeniu w oparciu o analizę ryzyka, ukierunkowaną na wybór miejsc narażonych na występowanie ponadnormatywnego poziomu PEM. Przeprowadzono trzy interwencyjne pomiary kontrolne PEM, jednak nie zostały one rzetelnie udokumentowane i w jednym przypadku nie powinny stanowić podstawy do sformułowania wniosku o dotrzymaniu dopuszczalnych poziomów PEM.

W WSSE nie prowadzono udokumentowanej analizy wyników pomiarów przedkładanych przez użytkowników SBTK. Przyczynił się do tego brak jednolitych zasad wskazujących sposób postępowania z tego typu dokumentami. Część wyników pomiarów zawierała braki ograniczające miarodajność sformułowanych wniosków.

Jednostkowe działania oświatowo-zdrowotne WSSE w zakresie ochrony przed PEM pochodzącym od urządzeń telefonii komórkowej realizowane były w latach 2013-2014 oraz wznowione w trakcie kontroli NIK. Niezależnie od braku jednolitych wytycznych Głównego Inspektora Sanitarnego (dalej „GIS”) w tym obszarze, podejmowanie takich działań mieściło się w zadaniach WSSE określonych w art. 6 w związku z art. 1 pkt 3, art. 2 oraz art. 12 ust. 1a pkt 2 ustawy z dnia 14 marca 1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej⁵.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego

1. Organizacja wykonywania zadań w zakresie ochrony przed promieniowaniem elektromagnetycznym pochodzącym od urządzeń telefonii komórkowej

Opis stanu faktycznego

1.1. Zgodnie z regulaminem organizacyjnym WSSE⁶, zadania dotyczące nadzoru nad przestrzeganiem dopuszczalnych poziomów PEM w otoczeniu SBTK przypisano do zadań Oddziału Zapobiegawczego Nadzoru Sanitarnego (dalej: „Oddział Zapobiegawczy” albo „OZ”) oraz Oddziału Higieny Radiacyjnej (dalej także „OHR”). Do zadań Oddziału Zapobiegawczego w omawianym zakresie należało m.in. opiniowanie dokumentacji

⁴ W sprawie dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku oraz sposobów sprawdzania dotrzymania tych poziomów (Dz. U. Nr 192 poz. 1883), dalej „rozporządzenie MŚ z 2003 r.”

⁵ Dz. U. z 2017 r. poz. 1261, ze zm., dalej „ustawa o PIS”.

⁶ Załącznik do zarządzenia Dyrektora WSSE w Poznaniu Nr 11/17 z 9 maja 2017 r. w sprawie ustalenia regulaminu organizacyjnego WSSE w Poznaniu zatwierdzonego przez Wojewodę Wielkopolskiego 13 maja 2017 r. – wcześniej obowiązywał regulamin organizacyjny wprowadzony zarządzeniem Dyrektora WSSE w Poznaniu Nr 17/12 z 5 czerwca 2012 r., ze zmianami z dnia 11 czerwca 2013 r., 11 lipca 2014 r., 24 czerwca 2017 r. i 29 grudnia 2016 r.

dotyczącej uzgodnienia warunków realizacji przedsięwzięć przed wydaniem decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia związanego z wytwarzaniem PEM oraz analiza wyników pomiarów PEM w środowisku stacji bazowych telefonii komórkowej. Do zadań Oddziału Higieny Radiacyjnej należało wykonywanie pomiarów natężenia PEM na stanowiskach pracy i w miejscach przebywania ludności, a także nadzór nad przestrzeganiem bezpieczeństwa i higieny pracy oraz warunków higienicznych w zakładach stosujących urządzenia wytwarzające PEM w zakresie 0-300 GHz. Do zadań pracowników OZ, zgodnie z zakresami ich obowiązków, należało m.in. analizowanie przedkładanych do zaopiniowania dokumentacji projektowych i prowadzenie procesu uzgodnień lub postępowania administracyjnego, a do zadań pracowników OHR należało wykonywanie kontroli pomiarowych, na stanowiskach pracy i w miejscach przebywania ludzi dla promieniowania elektromagnetycznego niejonizującego, sprawowanie nadzoru nad warunkami bezpiecznego stosowania urządzeń wytwarzających PEM w przedziale 0-300 GHz zlokalizowanych na obszarze przydzielonym do nadzoru, opiniowanie - w zakresie ochrony zdrowia ludzi - dokumentacji związanej z projektowanymi instalacjami emitującymi PEM na obszarze przydzielonym do nadzoru.

W okresie objętym kontrolą w skład Oddziału Higieny Radiacyjnej w Poznaniu wchodziły sekcje higieny radiacyjnej w Kaliszu, Koninie i Pile, a do 20 maja 2017 r. funkcjonowała też taka sekcja w Lesznie⁷. Działalność opiniotwórcza i popularyzatorska w dziedzinie ochrony przed promieniowaniem należała do zadań Oddziału Oświaty Zdrowotnej.

(dowód: akta kontroli str. 6-106, 587-601)

Wytyczne GIS do planowania działalności Państwowej Inspekcji Sanitarnej⁸ na lata 2015-2017, w zakresie sprawowania zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego w dziedzinie higieny radiacyjnej, zobowiązywały WSSE do sprawowania nadzoru w zakresie ochrony przed PEM w zakresie od 0 do 300 GHz w obszarze zastosowań pozamedycznych. Zalecenia te realizowano poprzez kontrole w jednostkach użytkujących źródła wytwarzające PEM do celów przemysłowych, a w niewielkim stopniu w otoczeniu SBTK, ponieważ - jak wyjaśnił Wojewódzki Inspektor - SBTK są obiektami bezobsługowymi i prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożenia dla zdrowia ludności od urządzeń telefonii komórkowej jest niskie.

(dowód: akta kontroli str. 107-112, 115-117)

1.2. W okresie objętym kontrolą, w Oddziale Higieny Radiacyjnej zatrudnionych było 17 pracowników⁹ realizujących zadania merytoryczne dotyczące m.in. sprawowania nadzoru nad warunkami bezpiecznego stosowania urządzeń wytwarzających PEM z zakresu 0 Hz-300 GHz zlokalizowanych w obszarze przydzielonym do nadzoru, wykonywanie kontroli pomiarowych na stanowiskach pracy i w miejscach przebywania ludzi¹⁰. W OHR w Poznaniu pracowało dziewięć osób¹¹, w sekcjach higieny radiacyjnej w Kaliszu i Koninie po trzy, a w Pile dwie. Pracownicy ci posiadali wykształcenie wyższe w kierunku fizyka, chemia, biologia, ochrona środowiska, zdrowie publiczne lub techniczne, w tym trzy osoby posiadały specjalizacje z kierunku higieny i epidemiologii, sześć ukończyło studia podyplomowe w kierunkach: zarządzanie jakością, studium optometrii, koderów i klasyfikacji medycznej, zarządzanie bezpieczeństwem i higieną pracy. Staż pracy ośmiu pracowników OHR wynosił powyżej 20 lat. Pracownicy ci realizowali głównie zadania w zakresie kontroli w zakładach stosujących promieniowanie jonizujące oraz sprawowali nadzór nad warunkami bezpiecznego stosowania aparatów rentgenowskich do celów

⁷ Zadania realizowane przez przedmiotową sekcję przydzielono OHR i sekcji higieny radiacyjnej w Kaliszu.

⁸ Z 25 września 2014 r. do planowania działalności PIS w 2015 r., z 21 września 2015 r. do planowania działalności PIS w 2016 r., z 21 września 2016 r. do planowania działalności PIS w 2017 r.

⁹ W okresie objętym kontrolą (w 2017 r.) na emeryturę odeszły dwie osoby i przyjęto do pracy dwóch pracowników.

¹⁰ Ponadto pracownicy OHR wykonywali inne zadania, w szczególności w zakresie kontroli w zakładach stosujących promieniowanie jonizujące i sprawowania nadzoru nad warunkami bezpiecznego stosowania aparatów rentgenowskich do celów medycznych.

¹¹ Stan pracowników od 2017 r., w latach 2015-2016 w Oddziale w Poznaniu zatrudnionych było siedem osób, a w sekcji higieny radiacyjnej w Lesznie - dwie.

medycznych¹². Oprócz wymienionych wyżej obowiązków, dwóch pracowników miało przypisane zadania wykonywania kontroli pomiarowych PEM na stanowiskach pracy i w miejscach przebywania ludzi oraz sprawowania nadzoru nad warunkami bezpiecznego stosowania urządzeń wytwarzających PEM na obszarze przydzielonym do nadzoru. Pracownicy ci byli przeszkoleni w zakresie wykonywania pomiarów PEM, aczkolwiek nie było to szkolenia z wykonywania pomiarów PEM w otoczeniu SBTK.

W okresie objętym kontrolą, w Oddziale Zapobiegawczym wstępną weryfikacją i analizą przedkładanych do zaopiniowania dokumentów dotyczących zgłoszeń instalacji SBTK i sprawozdań pomiarowych PEM w otoczeniu SBTK, zajmowało się dwóch pracowników¹³, którzy ukończyli studia wyższe, a ich staż pracy w WSSE wynosił powyżej siedmiu lat.

(dowód: akta kontroli str. 203-219, 250, 593-600)

Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że w latach wcześniejszych, nieobjętych kontrolą, szkolenia organizowano przy udziale pracowników Ministerstwa Środowiska, Centralnego Instytutu Ochrony Pracy, Instytutu Medycyny Pracy, PCA. Uczestniczyli w nich pracownicy OHR. Ostatnie szkolenie odbyło się w 2014 r. Zastępca Wojewódzkiego Inspektora podkreśliła, że od 2015 roku zapowiadano zmiany w przepisach dotyczących tematyki PEM, a w 2016 r. wprowadzono bardzo istotne zmiany w podejściu do sposobu wykonywania pomiarów PEM i ich interpretowania w środowisku pracy¹⁴. Wynikająca z tych zmian potrzeba szkoleń, według wyjaśnień Zastępcy Wojewódzkiego Inspektora, została ujęta w planie szkoleń na 2017 r.¹⁵ Ponadto wskazała ona, że zapowiedziano zmiany dotyczące wykonywania pomiarów PEM w środowisku, o których jest mowa w art. 122a ust. 3 ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska¹⁶, wobec czego na rok 2018 nadal utrzymano potrzebę szkoleń w tym zakresie, a realizacja ich jest uzależniona od ukazania się rozporządzenia dotyczącego wspomnianych wyżej pomiarów¹⁷.

(dowód: akta kontroli str. 204-219, 243-250, 263-265, 588-589)

W latach 2015 – 2017 do WSSE nie wpłynęła żadna skarga na funkcjonowanie SBTK oraz na działalność pracowników w zakresie pomiarów PEM w otoczeniu SBTK.

Wojewódzki Inspektor nie zgłaszał Wojewodzie Wielkopolskiemu ani GIS problemów kadrowych utrudniających lub uniemożliwiających pełną realizację zadań związanych z PEM. Podał, że liczba i zakres szkoleń dla pracowników WSSE były adekwatne do zadań realizowanych w tym zakresie. Wojewódzki Inspektor nie zgłaszał ww. organom potrzeby zakupu urządzeń pomiarowych.

(dowód: akta kontroli str. 118-121, 643-646)

1.3. WSSE otrzymywała informacje od operatorów telefonii komórkowej na temat SBTK wymagane art. 152 ust. 7a Poś. Prowadziła ewidencję dokumentacji dotyczącą SBTK w systemie Elektronicznego Zarządzania Dokumentacją (dalej „EZD”)¹⁸. Sprawozdania z pomiarów PEM, formularze zgłoszenia instalacji wytwarzającej PEM, informacje o zmianie danych w zakresie wielkości i rodzaju emisji dla SBTK oraz o zakończeniu eksploatacji

¹² Zadania te polegały na sprawowaniu nadzoru sanitarnego, w tym dozymetrycznego, zabezpieczającego przed ujemnymi skutkami promieniowania w zakładach stosujących źródła wytwarzające promieniowanie oraz wykonywaniu pomiarów dozymetrycznych promieniowania rentgenowskiego wytwarzanego przez medyczną aparaturę rentgenowską.

¹³ Ponadto pracownicy Oddziału Zapobiegawczego wykonywali inne zadania, w szczególności w zakresie konsultowania w trybie roboczym rozwiązań projektowych i opracowania dokumentów kończących proces uzgodnień lub prowadzili postępowanie administracyjne w sprawie.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Rodziny, Pracy i Polityki społecznej z dnia 29 czerwca 2016 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny pracy przy pracach związanych z narażeniem na pole elektromagnetyczne (Dz. U. 2016, poz. 331).

¹⁵ Przeprowadzone szkolenia dotyczyły tylko badania PEM w środowisku pracy.

¹⁶ Dz. U. z 2018 r. poz. 799, ze zm., dalej „Poś”. Artykułem 6 ustawy z dnia 9 czerwca 2016 r. o zmianie ustawy o wspieraniu rozwoju usług i sieci telekomunikacyjnych oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 903) dodano art. 122a ust. 3 Poś, zgodnie z którym, minister właściwy do spraw środowiska może określić, w drodze rozporządzenia, wymagania dotyczące wyników pomiarów, kierując się potrzebą ujednoczenia wyników pomiarów oraz zapewnienia wiąsłości ich wykonywania.

¹⁷ Do dnia sporządzenia niniejszego wystąpienia pokontrolnego ww. rozporządzenie nie ukazało się.

¹⁸ W EZD oprócz spraw związanych z SBTK były rejestrowane również inne sprawy dotyczące PEM (np. radiowo telewizyjne centrum nadawcze, linie radiowe, linie napowietrzne, stacje elektroenergetyczne itp.). Łącznie zarejestrowano w roku: 2015 – 2323 spraw, w 2016 - 2.058, a w 2017 - 1352 sprawy (na jednym wniosku mógł być ujęty więcej niż jeden obiekt).

instalacji emitującej PEM były w latach 2016 i 2017 ewidencjonowane według daty ich przyjęcia, bez podziału na kategorie spraw. WSSE nie posiadała odrębnej ewidencji czynnych SBTK na terenie województwa wielkopolskiego, która określałaby ich aktualną lokalizację, rodzaj i moc emisyjną anten.

(dowód: akta kontroli str. 247-248)

Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że z zakresu zadań zawartych w ustawie o PIS nie wynika potrzeba prowadzenia ewidencji SBTK. Wobec powyższego, z uwagi na brak takiego wymogu, WSSE nie prowadzi ewidencji czynnych SBTK i dlatego też nie można było ustalić jaka była ich liczba według stanu na koniec 2014, 2015, 2016 i 2017 r. Podała ponadto, że ze względu na dużą ilość wpływających spraw, dotyczących SBTK, gdzie niejednokrotnie w jednym wniosku ujmowane były kwestie dotyczące więcej niż jednego obiektu (czasami tych obiektów było kilkanaście), nie można było określić liczby SBTK. Obowiązujące wewnętrzne zasady prowadzenia ewidencji, czyli rejestrowania dokumentacji w sprawie, według Zastępcy Wojewódzkiego Inspektora, umożliwiały wyszukanie wszystkich sprawozdań dotyczących danej lokalizacji SBTK, między innymi na potrzeby działalności kontrolnej WSSE.

(dowód: akta kontroli str. 220-224, 228-234, 241-246, 247-249, 276-280, 643-645)

1.4. Do wykonywania pomiarów PEM, Wojewódzka Stacja w okresie objętym kontrolą posiadała dwa uniwersalne szerokopasmowe mierniki PEM z sondami¹⁹. Urządzenia pomiarowe były sprawne i wykorzystywane w całym okresie objętym kontrolą. Jedną z nich posiadało aktualne świadectwo wzorcowania²⁰.

W sprawie dotrzymania standardów wykonywania pomiarów przez WSSE w zakresie zgodnym z załącznikiem nr 2 do rozporządzenia MŚ z 2003 r., Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że nie ma umocowania prawnego do wykonywania pomiarów PEM ściśle z ww. rozporządzeniem, sprzęt pomiarowy posiadany przez WSSE jest wystarczający do pełnej realizacji zadań, a w konsekwencji nie analizowano możliwości doposażenia. Dodała, że WSSE dysponuje sprzętem pomiarowym wykorzystywanym tylko na potrzeby nadzoru, celem przeprowadzania kontroli w sytuacjach zgłoszenia lub podejrzenia zagrożenia zdrowia. Ponadto wskazała, że jeżeli zaistnieje podejrzenie pogorszenia stanu środowiska w stopniu naruszającym przyjęte prawem normatywy to zostaje o tym fakcie powiadomiony Wojewódzki Inspektor Ochrony Środowiska (dalej „WIOŚ”), który jest umocowany prawnie do podjęcia dalszych działań – w tym weryfikacji sprawozdań z pomiarów, które obowiązani są zapewnić prowadzący instalację oraz użytkownik urządzenia.

(dowód: akta kontroli str. 120-127, 219, 243-246)

Według opinii biegłych²¹ z Akademii Górniczo – Hutniczej im. Stanisława Staszica w Krakowie, powołanych przez NIK, pomiary wykonywane przy pomocy mierników szerokopasmowych nie pozwalają na spełnienie wymagań określonych w załączniku nr 2 do rozporządzenia MŚ z 2003 r. Dotyczy to m.in. wytycznych mówiących, że przy pomiarach pól elektromagnetycznych uwzględnia się poprawki pomiarowe, umożliwiające ujęcie parametrów pracy instalacji wytwarzających te pola, najbardziej niekorzystne z punktu widzenia oddziaływania na środowisko (ust. 6 ww. zał. nr 2). Miernik szerokopasmowy był zaś wystarczający do przeprowadzania pomiarów weryfikujących

¹⁹ Uniwersalny szerokopasmowy miernik pola elektromagnetycznego Narda typu NBM-500 z sondami EF-1891 i HF-0191.

²⁰ Wzorcowanie wykonywało Laboratorium Wzorców i Metrologii Pola Elektromagnetycznego Politechniki Wrocławskiej, które posiadało akredytację PCA, nr AP 078.

²¹ Postanowieniem Dyrektora Delegatury NIK w Poznaniu z dnia 26 lutego 2018 r., powołano trzech biegłych w dziedzinie ochrony przed promieniowaniem elektromagnetycznym, w celu zbadania poprawności merytorycznej i zgodności z metodyką wykonywania pomiarów określoną w załączniku nr 2 do rozporządzenia MŚ z 2003 r. przykładowych sprawozdań z badania pól elektromagnetycznych przedkładanych WSSE oraz dokumentacji wraz ze sprawozdaniami z badań pól elektromagnetycznych wykonanych przez WSSE.

(interwencyjnych), mających na celu sprawdzenie, czy w danej lokalizacji występuje przekroczenie dopuszczalnego poziomu PEM.

(dowód: akta kontroli str. 647-696)

1.5. Wojewódzka Stacja nie wystąpiła do PCA o przyznanie akredytacji w zakresie pomiarów PEM w otoczeniu SBTK. Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że było to spowodowane „brakiem przepisów prawnych, które nakładałyby na WSSE obowiązek wykonywania takich pomiarów”.

(dowód: akta kontroli str. 118-119)

1.6. WSSE nie brała udziału w badaniach porównawczych PEM w otoczeniu SBTK. Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że są to obiekty bezobsługowe i nie kwalifikują się do ujęcia ich w rocznych planach kontroli, a ponadto brak jest podstawy prawnej, która nakładałaby na WSSE obowiązek udziału w takich pomiarach.

(dowód: akta kontroli str. 118-121, 243-246)

1.7. W okresie objętym kontrolą, w WSSE nie przeprowadzono wewnętrznych lub zewnętrznych kontroli i audytów realizacji zadań związanych z nadzorem nad przestrzeganiem dopuszczalnych poziomów PEM w otoczeniu SBTK.

(dowód: akta kontroli str. 166-170, 225-227)

1.8. Według wyjaśnień Zastępcy Wojewódzkiego Inspektora, w latach 2015-2017, nie wystąpiły bariery w pełnej realizacji zadań WSSE związanych z nadzorem nad dotrzymaniem dopuszczalnych poziomów PEM w otoczeniu SBTK.

(dowód: akta kontroli str. 118-119)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

Uwagi dotyczące
badanej działalności

1. NIK zwraca uwagę, że w okresie objętym kontrolą, WSSE nie skierowała żadnego pracownika Oddziału Zapobiegawczego na szkolenie uwzględniające specyfikę PEM w otoczeniu SBTK, w tym metodykę pomiarów określoną w załączniku nr 2 do rozporządzenia MŚ z 2003 r. Tego typu szkolenia nie były też organizowane przez GIS. Do zadań ww. komórki organizacyjnej należała m.in. wstępna ocena dokumentacji dotyczącej uzgodnienia warunków przed wydaniem decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach zgody na realizację przedsięwzięcia związanego z wytwarzaniem PEM oraz wstępna analiza przekazywanych przez użytkowników SBTK wyników pomiarów PEM. Zważywszy, że celem tego typu pomiarów jest potwierdzenie czy w miejscach dostępnych dla ludności w otoczeniu SBTK nie zostały przekroczone dopuszczalne poziomy PEM, a Wojewódzki Inspektor jest organem właściwym w sprawach nadzoru nad warunkami higieny radiacyjnej, pracownicy WSSE powinni dysponować bieżącą wiedzą umożliwiającą ocenę miarodajności przedstawianych wyników i inicjowanie działań w przypadku stwierdzenia zastrzeżeń, co do ich treści.

2. Zakresy czynności pracowników WSSE nie uwzględniały zadań w zakresie ewidencjonowania i analizy wyników pomiarów PEM przedkładanych do WSSE przez użytkowników SBTK na podstawie art. 122a ust. 2 Poś. Mając na uwadze liczbę tego typu dokumentów wpływających do WSSE²², a także treść art. 4 ust. 1 pkt 1 in fine oraz art. 12 ust. 1a pkt 2 ustawy o PIS²³, zasadne jest wyszczególnienie tych zadań w zakresach czynności pracowników Wojewódzkiej Inspekcji.

(dowód: akta kontroli str. 120-127, 219, 243-248, 587-598)

²² W latach 2015-2017 uwzględniając zagadnienia dotyczące SBTK, ale także związane z radiowo-telewizyjnymi centrami nadawczymi, liniami radiowymi, liniami napowietrznymi, stacjami elektroenergetycznymi, w WSSE zarejestrowano 5733 sprawy.

²³ Do zakresu działania Państwowej Inspekcji Sanitarnej w dziedzinie bieżącego nadzoru sanitarnego należy kontrola przestrzegania przepisów określających wymagania higieniczne i zdrowotne, w szczególności dotyczących higieny środowiska, a zwłaszcza wody przeznaczonej do spożycia przez ludzi, powietrza w pomieszczeniach przeznaczonych na pobyt ludzi, gleby, wód i innych elementów środowiska w zakresie ustalonym w odrębnych przepisach (art. 4 ust. 1 pkt 1) Państwowy wojewódzki inspektor sanitarny jest organem właściwym w zakresie higieny radiacyjnej (art. 12 ust. 1a pkt 2).

Zagadnienia dotyczące nadzoru i kontroli nad dotrzymywaniem dopuszczalnych poziomów PEM w otoczeniu SBTK mieściły się w zadaniach WSSE określonych w regulacjach wewnętrznych. Zadania w zakresie ewidencjonowania i analizy wyników pomiarów i dokumentów zawierających podstawowe dane na temat SBTK, przedkładanych przez ich użytkowników nie zostały jednak skonkretyzowane w zakresach czynności pracowników. W okresie objętym kontrolą pracownicy WSSE nie brali udziału w szkoleniach z zakresu specyfiki PEM w otoczeniu SBTK. Nie były one organizowane przez Wojewódzkiego Inspektora, ani przez GIS. WSSE nie dysponowała usystematyzowanymi danymi na temat liczby SBTK na terenie województwa wielkopolskiego oraz ich podstawowych parametrów. Brak było w WSSE wewnętrznych (ustalonych przez Wojewódzkiego Inspektora lub GIS) zasad ewidencjonowania danych na temat SBTK, jako źródeł PEM. WSSE nie posiadała akredytacji PCA na wykonywanie pomiarów kontrolnych PEM w otoczeniu SBTK, co ograniczało możliwość wykorzystania wyników prowadzonych pomiarów w postępowaniach administracyjnych. Jeden miernik szerokopasmowy posiadający aktualne świadectwo wzorcowania, jakim dysponowała WSSE, nie pozwalał na identyfikację źródeł PEM i zastosowanie poprawek pomiarowych, umożliwiających uwzględnienie parametrów pracy instalacji wytwarzających PEM najbardziej niekorzystnych z punktu widzenia oddziaływania na środowisko. W konsekwencji, urządzenie to nie pozwalało na spełnienie wszystkich wymogów metodyki pomiarów określonej w załączniku nr 2 do rozporządzenia MŚ z 2003 r., było natomiast wystarczające dla dokonywania pomiarów chwilowego natężenia PEM realizowanych w ramach działań interwencyjnych.

2. Działalność kontrolna w zakresie ochrony przed promieniowaniem elektromagnetycznym pochodzącym od urządzeń telefonii komórkowej

Opis stanu faktycznego

2.1 W latach objętych kontrolą w WSSE nie obowiązywały, ustalone przez Wojewódzkiego Inspektora lub GIS, pisemne instrukcje lub procedury prowadzenia kontroli PEM w otoczeniu SBTK, które regulowałyby zagadnienia: typowania lokalizacji do pomiarów kontrolnych PEM, zakres analizy przedkontrolnej, sposób planowania pomiarów i ich prowadzenia. W ww. okresie WSSE zrealizowała trzy kontrole w zakresie spełniania dopuszczalnych poziomów PEM w otoczeniu SBTK z tego:

- w 2015 r. dwie kontrole wraz z pomiarami PEM zrealizowane na wniosek Policji oraz po otrzymaniu anonimowego zgłoszenia. W wyniku tych pomiarów stwierdzono poziom PEM wynoszący od 0,47 do 8,53 V/m.

- w 2016 r. wykonano jedną kontrolę na wniosek Urzędu Gminy Suchy Las. W wyniku przeprowadzonych pomiarów stwierdzony poziom PEM wyniósł od 0,28 do 2,68 V/m.

Ponadto, w 2015 r. przeprowadzono jedną kontrolę funkcjonowania SBTK zlokalizowanej w Ostrowie Wielkopolskim, bez wykonywania pomiarów PEM wokół tej instalacji. Przed przeprowadzeniem tej kontroli WSSE nie zawiadomiła użytkownika SBTK o jej podjęciu, natomiast zawiadomiła o tym podmiot zarządzający, na którym były zainstalowane urządzenia nadawcze. Wojewódzki Inspektor wyjaśnił, że właściciel obiektu ma obowiązek zapewnić bezpieczne i higieniczne warunki wszystkim osobom przebywającym w tym obiekcie, co wymaga znajomości istniejących zagrożeń i prowadzenia działań niedopuszczających do niekontrolowanej ekspozycji. Ponadto podał, że była to kontrola tematyczna mającą na celu sprawdzenie warunków ochrony osób znajdujących się w albo na budynku, które mogły być narażone na działanie PEM w związku z występowaniem stref ochronnych na dachu budynku. Inspektor Wojewódzki podkreślił, że nie przeprowadzono pomiarów kontrolnych PEM w otoczeniu SBTK, lecz jedynie oparto się na wnioskach ze sprawozdań pomiarowych z 2009 r. ponieważ celem kontroli było sprawdzenie, czy przestrzegane są zasady bezpieczeństwa wynikające z występowania stref ochronnych

PEM. Według składającego wyjaśnienia, kontrola ta nie była zaplanowana jako kontrola pomiarowa, ale jako kontrola sprawdzająca czy osoba zarządzająca budynkiem sprawuje właściwie nadzór nad dostępem do jego dachu.

(dowód: akta kontroli str. 115-121, 128-165, 235-240, 626-637)

W jednolitym wykazie jednostek organizacyjnych będących pod nadzorem WSSE wskazano tylko cztery podmioty wytwarzające PEM²⁴, bez podawania SBTK. Nadzór nad tymi podmiotami został przypisany Oddziałowi Higieny Radiacyjnej.

Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że SBTK są obiektami bezobsługowymi, w związku z czym nie kwalifikowały się do ujęcia ich w planie kontroli (pkt III.3.2 ppkt. 3 Wytycznych GIS do planowania działalności PIS na lata 2015-2017 w zakresie sprawowania zapobiegawczego i bieżącego nadzoru sanitarnego w dziedzinie higieny radiacyjnej). Wskazała, że monitoring środowiska w zakresie PEM zgodnie z art. 123 Poś prowadzi Inspekcja Ochrony Środowiska, natomiast prawdopodobieństwo wystąpienia zagrożenia dla zdrowia ludności od urządzeń telefonii komórkowej jest niskie, co wynika z analizy przekazywanych do WSSE sprawozdań z pomiarów wykonywanych przez laboratoria akredytowane w otoczeniu SBTK, gdzie nie stwierdzono obiektów, w których występowały wartości ponadnormatywne, a co za tym idzie, które stanowiłyby zagrożenie dla zdrowia ludzi. Zastępca Wojewódzkiego Inspektora podała też, że w planie rocznym kontroli ujmowane były obiekty będące pod nadzorem WSSE, a tymczasem SBTK nie są obiektami wpisanymi do bazy nadzorowej. W planach miesięcznych dodatkowo ujmuje się m.in. kontrole wynikające ze zgłoszenia lub podejrzenia zagrożenia zdrowia. Zadania w części dotyczącej ochrony przed PEM pochodzącym od urządzeń telefonii komórkowej, realizowano m.in. nadzorując warunki środowiska poprzez analizę dostarczanych przez operatorów sprawozdań z pomiarów PEM w środowisku dla SBTK. Wyjaśniła ponadto, że w sytuacjach zgłoszenia podejrzenia zagrożenia zdrowia, WSSE przeprowadzało kontrole, a także realizowało także pomiary w rozumieniu art. 3 pkt 21 ustawy Poś, gdzie wskazano, że przez pomiar rozumie się również obserwacje oraz analizy.

(dowód: akta kontroli str. 107-119, 171-173, 182-185, 243-247)

2.2. W ramach przeprowadzonych kontroli, w trzech przypadkach WSSE nie stwierdziła przekroczenia dopuszczalnego poziomu PEM i poinformowała o tym zainteresowane osoby. W jednym przypadku wykonane przez WSSE pomiary²⁵ natężenia PEM w pobliżu stacji SBTK, zainstalowanej na dachu kamienicy w śródmieściu Poznania wykazały, że największa zmierzona wartość składowej elektrycznej PEM wyniosła 8,53 V/m w narożniku tarasu widokowego mieszkania, a w pozostałych narożnikach od 4,01 do 5,81 V/m. Ponadnormatywna zmierzona wartość składowej elektrycznej PEM była wyższa od dopuszczalnej wartości określonej w rozporządzeniu Ministra Środowiska z 2003 r. (graniczna wartość wynosi 7 V/m). W dniu 18 czerwca 2015 r. Wojewódzki Inspektor poinformował WIOŚ o przekroczeniu wartości dopuszczalnego natężenia PEM w pobliżu SBTK zlokalizowanej na budynku mieszkalnym w Poznaniu i zwrócił się do z prośbą o podjęcie dalszych czynności. W przekazanej WIOŚ (do wiadomości WSSE) w dniu 11 marca 2016 r. informacji z Urzędu Miasta Poznania wskazano, że ustalona została SBTK, która oddziaływała negatywnie na środowisko oraz podjęto decyzję o wyłączeniu urządzeń nadawczych skierowanych na azymut w kierunku tarasu, gdzie wystąpiło przekroczenie dopuszczalnych wartości natężenia PEM. W wyniku wykonanych ponownie pomiarów natężenia PEM na zlecenie właściciela SBTK, wartości te były niższe od wartości dopuszczalnych (maksymalne zmierzone wyniosły 4,5 V/m).

(dowód: akta kontroli str. 115-121, 128-165, 235-240)

²⁴ Polkomtel S.A z siedzibą w Warszawie., Centertel PTK sp. z o. o. z siedzibą w Warszawie, Polska Telefonia Cyfrowa sp. z o. o. z siedzibą w Warszawie i P-4 sp. z o. o. z siedzibą w Warszawie.

²⁵ Wykonano w obecności osoby reprezentującej jednostkę organizacyjną odpowiedzialną za przestrzeganie wymagań SBTK, właściciela kamienicy oraz inspektora Urzędu Komunikacji Elektronicznej. Pomiary wykonano na tarasie na ostatniej kondygnacji budynku oraz na zewnątrz budynku.

W opinii powołanych przez NIK biegłych, działanie WSSE w przedmiotowej sprawie należało uznać za prawidłowe, pomimo że laboratorium Wojewódzkiej Stacji nie posiadało akredytacji na wykonywanie pomiarów PEM. Biegli wskazali jednocześnie na niewłaściwy sposób dokumentowania tych pomiarów, oparty wyłącznie na odręcznych notatkach.

(dowód: akta kontroli str. 687-690)

W trakcie kontroli, używano urządzenia pomiarowego posiadającego aktualne świadectwo wzorcowania. Pomiarów PEM dokonano metodą szerokopasmową.

(dowód: akta kontroli str. 115-121, 128-165, 235-240, 626-637)

Wyjaśniając przyczyny ograniczania działalności kontrolnej w obszarze PEM w otoczeniu SBTK jedynie do pojedynczych pomiarów interwencyjnych, zamiast prowadzenia kontroli w lokalizacjach wytypowanych w oparciu o własną analizę ryzyka (np. w miejscach gęstej zabudowy mieszkaniowej, w sąsiedztwie placówek oświatowych, w miejscach funkcjonowania kilku SBTK, w przypadku systematycznego wzrostu mocy anten, itp.), Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że zadania w zakresie ochrony przed PEM realizowano m.in. nadzorując warunki środowiska poprzez analizę sprawozdań z pomiarów PEM dla SBTK oraz przeprowadzając kontrole w sytuacjach zgłoszenia bądź podejrzenia zagrożenia zdrowia ludzkiego.

(dowód: akta kontroli str. 243-246)

2.3. Z Oddziału Zapobiegawczego do Oddziału Higieny Radiacyjnej w 2015 r. przekazano 52 sprawy dotyczące zgłoszeń instalacji SBTK i sprawozdań pomiarowych PEM w otoczeniu SBTK, w 2016 r. - cztery, a w 2017 r. nie przekazano żadnej. Nie dokumentowano ewentualnych uwag OHR do OZ dotyczących przekazywanych spraw. W latach 2015-2017 WSSE nie przeprowadzała kontroli interwencyjnej na podstawie sprawozdań przekazanych z OZ.

Według wyjaśnień Zastępcy Wojewódzkiego Inspektora, podstawową analizę otrzymywanych wyników pomiarów PEM w środowisku SBTK dokonywali pracownicy OZ. Obejmowała ona sprawdzenie pod względem doboru pionów i miejsc pomiarowych (tj. objęcie pomiarami wszystkich możliwych miejsc ponadnormatywnego oddziaływania PEM) oraz sprawdzenie, czy istnieje możliwość przekroczenia wartości dopuszczalnych w miejscach dostępnych dla ludzi. W przypadku stwierdzenia nieścisłości, jak podała Zastępca Wojewódzkiego Inspektora, OZ występował do operatora lub autora sprawozdania o jego poprawienie lub uzupełnienie. Stwierdzone nieścisłości dotyczyły najczęściej rozbieżności pomiędzy treścią sprawozdania, a załącznikiem graficznym (tj. rozbieżności w azymutach, np. w sprawozdaniach powoływano się na wyniki pomiarów zamieszczonych w tabeli, której nie dołączono). Zastępca Inspektora Wojewódzkiego wyjaśniła, że w przypadkach stwierdzenia podwyższonych wartości PEM w poszczególnych pionach pomiarowych zbliżonych do poziomu granicznego, przekazywano je do OHR w celu dalszej analizy pod względem oddziaływania PEM. W zależności od wyników podanych w otrzymanym przez WSSE sprawozdaniu, OHR przekazywał uwagi do sprawozdania do OZ lub podejmował decyzję o przeprowadzeniu kontroli interwencyjnej.

(dowód: akta kontroli str. 107-112, 115-117, 220-227, 247-249, 638-646)

W oparciu o prowadzone analizy sprawozdań z wykonanych pomiarów na zlecenie operatorów SBTK, WSSE udzieliła osobom zainteresowanym informacji o poziomach PEM w otoczeniu SBTK wskazywanych przez te osoby.

W 2015 r. na wniosek radnego miejskiego, który informował o subiektywnym odczuciu, że emisje PEM są przekraczane przez jedną z SBTK zlokalizowaną w Gnieźnie, WSSE przekazała informację, iż z analizy sprawozdań pomiarowych przedłożonych wcześniej przez użytkownika tej SBTK wynika, że w otoczeniu SBTK nie występują natężenia PEM przekraczające wartości graniczne.

W 2017 r. na wniosek mieszkańca Poznania, w związku ze zwiększeniem liczby anten sektorowych (z trzech do dziewięciu), WSSE poinformowała zainteresowane strony oraz wnioskodawcę, że po przeanalizowaniu sprawozdań pomiarowych przedłożonych wcześniej przez użytkownika SBTK, stwierdzono zachowanie dopuszczalnych norm promieniowania (maksymalna zmierzona wartość składowej elektrycznej PEM wynosiła 2,68 V/m, a w pozostałych 40 punktach pomiarowych wartość ta nie przekroczyła 1 V/m).

W powyższych sprawach WSSE nie przeprowadzała dodatkowych, własnych kontroli pomiarowych, ponieważ, jak wyjaśnił Wojewódzki Inspektor, przepisy prawa nie nakładają na WSSE obowiązku wykonywania takich pomiarów - obowiązek taki spoczywa na użytkowniku lub właścicielu źródeł PEM, który zleca na swój koszt wykonanie pomiarów dla celów ochrony środowiska akredytowanemu laboratorium. Zadaniem WSSE w zakresie ochrony przed PEM, jak podkreślił Wojewódzki Inspektor, jest nadzorowanie warunków środowiska poprzez analizę sprawozdań z pomiarów PEM oraz przeprowadzanie kontroli w sytuacjach zgłoszenia lub podejrzenia występowania zagrożenia dla zdrowia.

(dowód: akta kontroli str. 128-165, 626-637)

2.4. W toku kontroli analizie poddano 24 zgłoszenia instalacji wytwarzającej PEM (lub zmiany danych w zakresie wielkości i rodzaju emisji) oraz 29 sprawozdań z pomiarów PEM, przekazanych do WSSE przez 13 użytkowników SBTK, o których mowa w art. 122a ust. 1 Poś.

Otrzymane przez WSSE zgłoszenia zawierały informacje wymagane w art. 152 ust. 2 Poś, tj. m.in. o: wielkości i rodzaju emisji, opis stosowanych metod ograniczania wielkości emisji, informację, czy stopień ograniczania wielkości emisji jest zgodny z obowiązującymi przepisami. Operatorzy SBTK przekazywali WSSE wyniki pomiarów PEM w formie pełnych sprawozdań pomiarowych sporządzonych przez laboratoria badawcze posiadające aktualną akredytację²⁶ na wykonywanie pomiarów PEM w środowisku na zasadach określonych w przepisach rozporządzenia MŚ z 2003 r.

WSSE nie posiadała danych o ilości otrzymanych wyników pomiarów odnoszących się wyłącznie do SBTK. Dysponowała natomiast danymi o liczbie zgłoszeń i sprawozdań dotyczących PEM emitowanego przez SBTK, ale także przez radiowo-telewizyjne centra nadawcze, linie radiowe i napowietrzne oraz stacje elektroenergetyczne. W latach 2015-2017 zarejestrowano łącznie 5733 tego rodzaju sprawy. W okresie tym WSSE nie skierowała żadnego z otrzymanych sprawozdań do PCA w celu jego weryfikacji.

(dowód: akta kontroli str. 301-534, 535-582, 645-646)

2.5. W okresie objętym kontrolą WSSE nie uzyskiwała dochodów z tytułu usług zleconych w zakresie pomiarów PEM w otoczeniu SBTK na podstawie art. 36 ust. 3b ustawy o PIS, ponieważ nie wykonywała tego rodzaju pomiarów. Wojewódzki Inspektor nie zgłaszał GIS trudności w realizacji zadań inspekcyjnych w zakresie pomiarów PEM. Do WSSE nie wpływały skargi na działalność podmiotów prowadzących SBTK. Czynności realizowane przez Wojewódzką Inspekcję w reakcji na zgłoszenia (wnioski) dotyczące potencjalnego zagrożenia z tytułu promieniowania elektromagnetycznego SBTK przedstawiono w pkt 2.1 - 2.3 niniejszego wystąpienia pokontrolnego.

(dowód: akta kontroli str. 118-121, 225-227, 236-240)

Ustalone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie stwierdzono następującą nieprawidłowość:

Przeprowadzone przez WSSE pomiary kontrolne PEM na terenie miejscowości Biedrusko w gm. Suchy Las nie zostały rzetelnie udokumentowane, w tym nie były podpisane ani autoryzowane przez żadnego pracownika WSSE. Ponadto, sposób ich przeprowadzenia nie pozwalał na sformułowanie wniosku o dotrzymaniu dopuszczalnych poziomów PEM

²⁶ Akredytacja udzielona przez PCA na podstawie ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. o systemie oceny zgodności (Dz. U. z 2017 r. poz. 1226, ze zm.).

na terenie miejscowości. Przedmiotowe pomiary zostały wykonane na wniosek Wójta ww. gminy, z inicjatywy mieszkańców - zaniepokojonych dużą liczbą instalacji antenowych w okolicy. Z opinii biegłych powołanych przez NIK wynika, że:

- nie przeprowadzono identyfikacji źródeł PEM, co mogłoby mieć miejsce wyłącznie w przypadku pomiaru interwencyjnego w określonej lokalizacji (mieszkaniu/domu),
- pomiary wykonano niemal wyłącznie na poziomie gruntu, zaś dla jednego pomiaru w mieszkaniu nie opisano szczegółów (środek pomieszczenia, okno, balkon),
- brak jest dokumentów świadczących o analizie źródeł PEM i odniesień do otrzymanych wcześniej sprawozdań pomiarowych (pomiary powinny być powtórzone przede wszystkim w miejscach, gdzie uprzednio zmierzono wysokie natężenia PEM),
- brak wskazania metodyki doboru punktów pomiarowych, planu sytuacyjnego, opisu stosowanej aparatury, aktualności wzorcowania, a także chaotyczny opis miejsc przedstawiony w odręcznych notatkach (nieprawidłowy dla wszelkich pomiarów, nawet prowadzonych przez laboratorium bez akredytacji badawczej).

W opinii biegłych pomiary zostały wykonane niezgodnie z metodyką przewidzianą w załączniku do rozporządzenia MŚ z 2003 r. Jedyne odstępstwo od wyznaczania głównych i pomocniczych kierunków pomiarowych może być uzasadnione pomiarem interwencyjnym w określonej lokalizacji (np. w mieszkaniu). Tego rodzaju wyniki badań mogły posłużyć tylko do wewnętrznego użytku WSSE i nie powinno się na ich podstawie formułować żadnych wniosków, a tym bardziej informować o tym podmiotów zewnętrznych. Wojewódzka Stacja poinformowała Wójta Gminy Suchy Las o wykonaniu badań przytaczając rozporządzenie MŚ z 2003 r., co sugerowało dotrzymanie sposobów sprawdzania dotrzymania dopuszczalnych poziomów pól elektromagnetycznych w środowisku, podczas gdy zastosowana przez WSSE metodyka badań była niezgodna z tym aktem prawnym.

(dowód: akta kontroli str. 143 c, 164-165, 691-694)

Kierownik Oddziału Higieny Radiacyjnej, wyjaśniła, że WSSE nie wykonuje pomiarów rozkładu pola elektromagnetycznego w otoczeniu stacji bazowych zgodnie z ww. rozporządzeniem. Wyjaśniła, że posiadany przez Wojewódzką Stację zestaw pomiarowy wykorzystywany jest do pomiarów sondażowych natężenia PEM w wybranych punktach. Ponadto wskazała, że wybór kilku miejsc do wstępnej oceny poziomu PEM w danej lokalizacji jest najszybszą i najtańszą metodą uzyskania informacji o możliwych poziomach narażenia oraz wskazuje dalszą drogę postępowania. Dodała, że pomiary szerokopasmowe PEM wykonywane przez WSSE w otoczeniu SBTK wykonywane są w trakcie normalnej (losowo zmiennej) eksploatacji wszystkich źródeł PEM (bez uzgadniania z operatorami zapewnienia maksymalnego obciążenia stacji bazowej), a co za tym idzie, nie są spełnione warunki określone w ust. 6 i 9 załącznika nr 2 do rozporządzenia MŚ z 2003 r., polegające na ocenie grupy instalacji wytwarzających pola elektromagnetyczne o poziomach najwyższych. Kierownik OHR podkreśliła, że niepewność takiego wyniku pomiaru w przypadku SBTK jest niewielka w porównaniu z błędem, którego źródłem może być zmienność obciążeń SBTK i innych niezidentyfikowanych źródeł pola. Z tego względu interpretowane były wyniki pomiarów, bez uwzględniania tzw. niepewności pomiaru.

(dowód: akta kontroli str. 122-123, 143 a-d)

NIK, uwzględniając fakt, że laboratorium badawcze WSSE nie posiadało akredytacji PCA do wykonywania pomiarów natężenia pól elektromagnetycznych w otoczeniu SBTK, wskazuje na konieczność informowania zainteresowanych stron, iż sposób dokonywania pomiarów przez WSSE nie odpowiada metodyce wykonywania tych pomiarów określonej w rozporządzeniu MŚ z 2003 r.

1. NIK zwraca uwagę, że w okresie objętym kontrolą w WSSE nie dokumentowano analiz wyników pomiarów PEM w otoczeniu SBTK, przedkładanych Wojewódzkiemu Inspektorowi przez użytkowników tych instalacji w ramach realizacji obowiązku z art. 122a ust. 2 Poś. W odniesieniu do żadnego z otrzymanych sprawozdań z pomiarów PEM, nie sporządzono odrębnych notatek, nie dokonywano też na nich adnotacji, świadczących o fakcie i o zakresie ich analizy przez pracowników WSSE. Zdaniem NIK przyczynił się do tego brak określenia przez Wojewódzkiego Inspektora i przez GIS, w ramach uprawnień określonych w art. 8a ust. 1 pkt 1 ustawy o PIS, jednolitego sposobu postępowania z tymi dokumentami (tj. w szczególności zakresu ich analizy, jak również sposobu postępowania w przypadku powzięcia wątpliwości, co do zawartych w nich danych), a także brak przejrzystego przypisania obowiązków w tym zakresie pracownikom WSSE oraz ich niewystarczające przeszkolenie w tym obszarze, o czym wcześniej wspomniano. Wszystko to razem nie sprzyjało transparentności podejmowanych działań i utrudniało ich weryfikację.

(dowód: akta kontroli str. 107-112, 115-117, 220-227, 247-249, 638-646)

2. W przeanalizowanych 29 sprawozdaniach z pomiarów PEM w otoczeniu SBTK, przekazanych do WSSE przez operatorów SBTK, stwierdzono:

- w sześciu sprawozdaniach, mimo wykazanych wysokich wartości natężenia PEM (od 4,5 do 5,5 V/s) w miejscach takich jak klatka schodowa, dach budynku, miejsca przemieszczania się ludzi (chodniki lub teren wokół budynków), nie dokonano dodatkowych pomiarów w miejscach stałego przebywania ludzi,
- w dwóch sprawozdaniach trudno było zweryfikować punkty pomiarowe, ponieważ część załączonych planów sytuacyjnych była nieczytelna,
- w jednym ze sprawozdań podawano wyniki z dokładnością poniżej 0,8 V/m (<0,8), a niepewność rozszerzoną²⁷ wyznaczono powyżej wartości 0,8 V/m.

Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że nie występowało o wykonanie dodatkowych pomiarów w punktach stałego przebywania ludzi, ponieważ zgodnie z posiadaną akredytacją laboratorium przeprowadzają pomiary w szczególności w tych miejscach, w których, na podstawie uprzednio przeprowadzonych obliczeń, stwierdzono występowanie PEM o poziomach zbliżonych do poziomów dopuszczalnych, a audyty PCA winny weryfikować procedury doboru punktów pomiarowych, w których mogą występować poziomy zbliżone do wartości dopuszczalnych. W pozostałych sprawach WSSE nie zwracała się o dodatkowe wyjaśnienia, ponieważ do analizy sprawozdań z pomiarów PEM korzystano z map dostępnych w internecie i pomimo, że niepewność rozszerzona winna być wyliczona dla każdego zakresu pomiarowego (prawdopodobnie byłaby wyższa niż dla 0,8 V/m), to i tak wyniki byłyby dużo niższe od wartości dopuszczalnej. Ponadto wskazała, że można przyjąć, iż laboratoria wykonując pomiary zgodnie z rozporządzeniem MŚ z 2003 r. wyznaczyły miejsca pomiarowe na podstawie wcześniej przeprowadzonych obliczeń, zgodnie z zał. nr 2, pkt 5 ww. rozporządzenia.

(dowód: akta kontroli str. 266-270, 301-581)

NIK zwraca uwagę, że w opinii biegłych powołanych przez NIK do oceny poprawności merytorycznej wykonywania pomiarów pól elektromagnetycznych wokół SBTK, spośród sześciu wybranych przez NIK sprawozdań pomiarowych przekazanych WSSE przez operatorów telefonii komórkowej:

- w żadnym z wyników pomiarów nie zastosowano poprawek pomiarowych, o których mowa w pkt 6 załącznika nr 2 do rozporządzenia MŚ z 2003 r., umożliwiających uwzględnienie parametrów pracy instalacji wytwarzających te pola, najbardziej niekorzystnych z punktu widzenia oddziaływania na środowisko. Wynikało to ze specyfiki pracy współczesnych systemów radiokomunikacyjnych oraz realizacji pomiarów miernikami szerokopasmowymi.

²⁷ Miara niepewności określająca przedział wokół wyniku pomiaru, który obejmuje dużą część rozkładu wartości, które w uzasadniony sposób (z określonym prawdopodobieństwem) można przypisać mierzonej wielkości.

- we wszystkich analizowanych przypadkach nie było możliwe wydanie jednoznacznej opinii o oddziaływaniu SBTK na środowisko zgodnie z rozporządzeniem MS z 2003 r. jak i wydanie opinii o braku takiego oddziaływania,

Główne uchybienia w sporządzonych sprawozdaniach, zdaniem biegłych obejmowały:

- niedbałość w wyznaczaniu głównych i pomocniczych pionów pomiarowych w otoczeniu badanej instalacji SBTK. Poza głównymi kierunkami promieniowania anten sektorowych, należało je wyznaczać na prostych łączących najbliższe „osiedla i wolno stojące budynki mieszkalne” (zał. 2 ust. 12 p. 1 rozporządzenia MS z 2003 r.). W opinii biegłych, w zwartej zabudowie miejskiej spełnienie tego warunku wymagało szczególnej staranności.
- brak we wszystkich sprawozdaniach jakiegokolwiek udokumentowania analiz i odniesień do dokumentów opisujących obszary występowania pól elektromagnetycznych o poziomach zbliżonych do poziomów dopuszczalnych oraz rozkładu przestrzennego tych pól, na podstawie których wyznaczone powinny zostać pionowy pomiarowe. Brak takiej dokumentacji oraz niewłaściwe wyznaczanie pionów pomiarowych, zdaniem biegłych pozwalały wątpić, czy rzeczywiście takie analizy były przeprowadzane,
- niekompletne udokumentowanie parametrów technicznych SBTK, przede wszystkim o kątach nachylenia wiązki (tzw. tilcie), nie pozwalało na wykorzystanie sprawozdania do analizy rozkładu pól w otoczeniu stacji bazowej,
- niespełnienie wymogu pracy instalacji radiowej w najbardziej niekorzystnych dla otoczenia warunkach emisji promieniowania (maksymalne moce i obciążenie stacji) - wykonywanie pomiarów w warunkach normalnej eksploatacji oraz przy małym natężeniu ruchu w komórce (np. w godzinach porannych), co nie odzwierciedlało rzeczywistego oddziaływania SBTK na środowisko, w warunkach jej maksymalnego czy nominalnego obciążenia,
- nagminny nieprawidłowy wybór głównych pionów pomiarowych, pomiary wykonano na osiach głównych anten sektorowych, zazwyczaj w lokalizacjach „przyziemnych” - na ścieżkach, drogach, chodnikach, w przypadkowych lokalizacjach. W minimalnym stopniu dokonywano pomiarów w budynkach,
- braki pomiarów w budynkach mieszkalnych w bezpośrednim sąsiedztwie instalacji antenowych, co stanowiło – w ocenie biegłych – rażące zaniedbanie.

(dowód: akta kontroli str. 266-270, 301-581, 656-696)

3. Działalność kontrolna WSSE w latach 2015-2017 w obszarze PEM w otoczeniu SBTK ograniczała się do przeprowadzenia tylko czterech kontroli, w tym trzech z dokonaniem pomiarów PEM. Nie prowadzono jej, poza jedną kontrolą z 2015 r., w lokalizacjach wytypowanych w oparciu o własną analizę ryzyka WSSE, ukierunkowaną na wybór miejsc narażonych na występowanie ponadnormatywnego poziomu PEM. Do takich miejsc należą m.in. lokalizacje SBTK w bezpośrednim sąsiedztwie miejsc stałego przebywania ludzi, tj. np. na osiedlach mieszkaniowych w gęstej zabudowie wielorodzinnej (szczególnie w przypadku występowania w bliskiej odległości instalacji kilku użytkowników), lokalizacje, w przypadku których w drodze pomiarów metodą szerokopasmową stwierdzono poziomy PEM zbliżony do dopuszczalnych, a także lokalizacje, w których laboratoria działające na zlecenie użytkowników SBTK w ogóle lub w niewystarczającym stopniu wykonały pomiary PEM w budynkach mieszkalnych, na balkonach, tarasach i w świetle okien. NIK uwzględnia, że kierunki działań kontrolnych w tym obszarze nie były ujemowane w wytycznych GIS, a także, iż brak było ustalonych, w ramach Państwowej Inspekcji Sanitarnej, jednolitych zasad i przesłanek typowania lokalizacji do pomiarów kontrolnych oraz sposobu planowania i prowadzenia pomiarów. NIK zwraca jednak uwagę, że przepisy ustawy o PIS uprawniają Wojewódzkiego Inspektora do przeprowadzania – w ramach nadzoru nad warunkami higieny radiacyjnej w województwie – pomiarów PEM z własnej inicjatywy w miejscach wskazanych w art. 25 ust. 1 pkt 1 ustawy o PIS, czy też art. 26 tej

ustawy, za uprzednią zgodą mieszkańca²⁸. Zdaniem NIK powinno to następować m.in. w sytuacji uzasadnionych zastrzeżeń do wyników pomiarów przedłożonych przez użytkownika SBTK.

4. Zagadnienia związane z nadzorem sanitarnym nad dotrzymywaniem dopuszczalnych poziomów PEM w otoczeniu SBTK nie były przedmiotem osobnej informacji w sprawozdaniach za lata 2015-2017 i były zawarte w informacji zbiorczej dotyczącej nadzoru nad PEM, bez podziału na rodzaje źródeł tego promieniowania. Mając na uwadze, że zadania Państwowej Inspekcji Sanitarnej obejmują kontrolę przestrzegania dopuszczalnego poziomu PEM w środowisku życia człowieka, w tym w miejscach stałego i krótkotrwałego przebywania ludzi, a także znaczną liczbę dokumentów otrzymywanych systematycznie od użytkowników SBTK, zasadne byłoby, aby działania WSSE w tym obszarze znajdowały odzwierciedlenie w publikowanych corocznie raportach o stanie sanitarnym województwa.

(dowód: akta kontroli str. 171-195, 270-274)

Ocena cząstkowa

Pomiary kontrolne dotrzymywania dopuszczalnych poziomów PEM w otoczeniu SBTK nie były uwzględniane w rocznych planach pracy WSSE. Interwencyjne pomiary kontrolne PEM zostały w tym okresie przeprowadzone w trzech przypadkach, jednak nie zostały rzetelnie udokumentowane i w jednym z nich nie mogły stanowić podstawy do sformułowania wniosku o dotrzymaniu dopuszczalnych poziomów PEM. W Wojewódzkiej Stacji nie przeprowadzono udokumentowanej analizy wyników pomiarów przedkładanych przez użytkowników SBTK na podstawie art. 122a ust. 2 Poś. Przyczynił się do tego brak sformalizowanych zasad wskazujących sposób postępowania z tego typu dokumentami. Część wyników pomiarów nie mogła stanowić podstawy do sformułowania wniosku, że w miejscach dostępnych dla ludności w otoczeniu SBTK nie występują przekroczenia dopuszczalnego poziomu PEM, m.in. ze względu na brak pomiarów w budynkach. Zdaniem NIK, w przypadku powzięcia uzasadnionych wątpliwości co do rzetelności pomiarów PWIS – jako organ właściwy w sprawie nadzoru nad warunkami higieny radiacyjnej w województwie – uprawniony jest do skierowania ich wyników do weryfikacji przez PCA oraz przeprowadzenia pomiarów PEM z własnej inicjatywy. NIK uwzględnił jednak, że w jednym przypadku działania kontrolne WSSE pozwoliły na zidentyfikowanie miejsca dostępnego dla ludności w otoczeniu SBTK, w którym występowało ponadnormatywne natężenie PEM. Pomimo niewłaściwego udokumentowania tego faktu, doprowadziło to do podjęcia odpowiednich działań przez operatora stacji.

3. Działania oświatowo-zdrowotne w zakresie ochrony przed promieniowaniem elektromagnetycznym pochodzącym od urządzeń telefonii komórkowej

Opis stanu faktycznego

Zgodnie z art. 6 ustawy o PIS, inspekcja sanitarna inicjuje, organizuje, prowadzi, koordynuje i nadzoruje działalność oświatowo-zdrowotną w celu ukształtowania odpowiednich postaw i zachowań zdrowotnych, a w szczególności m.in.: inicjuje i wytycza kierunki przedsięwzięć zmierzających do zaznajamiania społeczeństwa z czynnikami szkodliwymi dla zdrowia, popularyzowania zasad higieny, metod zapobiegania chorobom; udziela porad i informacji w zakresie zapobiegania i eliminowania negatywnego wpływu czynników i zjawisk fizycznych na zdrowie ludzi; ocenia działalność oświatowo-zdrowotną prowadzoną przez szkoły i inne placówki oświatowo-wychowawcze, szkoły wyższe oraz środki masowego przekazywania, podmioty lecznicze oraz inne podmioty, instytucje i organizacje, a także udziela im pomocy w prowadzeniu tej działalności.

W latach poprzedzających 2015 r., na stronie internetowej WSSE zamieszczano informacje o sposobach ograniczających ekspozycję na pola elektromagnetyczne²⁹ oraz w ramach dni

²⁸ Z uwagi na konieczność poszanowania miru domowego.

otwartych prezentowano rozkład stref ochronnych wokół telefonu komórkowego i prowadzono akcje dydaktyczne³⁰.

Uwagi dotyczące badanej działalności

NIK zwraca uwagę, że w okresie objętym kontrolą WSSE dla żadnych grup odbiorców nie inicjowała oraz nie opracowywała i nie realizowała działań prozdrowotnych w zakresie sposobów korzystania z urządzeń mobilnych w sposób ograniczający ekspozycję na PEM. Nie obejmowała nadzorem i koordynacją działania placówek oświatowych w zakresie korzystania z urządzeń mobilnych w sposób ograniczający ekspozycję na PEM oraz nie współpracowała i nie podejmowała prób współpracy na szczeblu wojewódzkim z innymi organami administracji publicznej, placówkami oświatowymi, kuratorium oświaty, instytutami badawczymi, uczelniami wyższymi, organizacjami pozarządowymi, sektorem prywatnym i innymi jednostkami w ww. zakresie.

Zastępca Wojewódzkiego Inspektora wyjaśniła, że tematyka PEM nie mieści się w zakresie działań oświaty zdrowotnej i promocji zdrowia WSSE. GIS, który wytycza kierunki działań Państwowej Inspekcji Sanitarnej nie zamieścił tej tematyki w planie przedsięwzięć na kolejne lata i nie przekazywał żadnych materiałów źródłowych potwierdzających szkodliwość PEM na organizm ludzki, w konsekwencji nie podejmowano stosownych działań. Zauważyła ponadto, że jeżeli urządzenia emitują PEM, a korzystają z nich dzieci, młodzież i dorośli, to podmiot udostępniający te urządzenia winien prowadzić działania informacyjne i edukacyjne mówiące o sposobie korzystania i postępowania z urządzeniami tak, aby nie stwarzały zagrożenia dla zdrowia.

W toku kontroli na stronie internetowej WSSE³¹ umieszczono informację na temat sposobów ograniczania skutków promieniowania elektromagnetycznego telefonów komórkowych.

(dowód: akta kontroli str. 196-202, 251-260)

NIK wskazuje, że mimo braku jednolitych wytycznych GIS w przedmiotowym obszarze, podejmowanie ww. działań mieści się w zadaniach WSSE określonych w art. 6 w związku z art. 1 pkt 3, art. 2 in fine oraz art. 12 ust. 1a pkt 2 ustawy o PIS. Tym samym powinny one być inicjowane przez Wojewódzką Stację w szerszym zakresie.

Ocena cząstkowa

Jednostkowe działania oświatowo-zdrowotne WSSE w zakresie ochrony przed PEM pochodzącym od urządzeń telefonii komórkowej realizowane były w latach 2013-2014 oraz wznowione w trakcie kontroli NIK. W okresie objętym kontrolą nie podejmowano działań polegających na inicjowaniu i koordynowaniu usystematyzowanej współpracy w tym zakresie z placówkami oświatowymi i innymi podmiotami.

IV. Wniosek

Wnioski pokontrolne

Przedstawiając powyższe oceny wynikające z ustaleń kontroli, Najwyższa Izba Kontroli, na podstawie art. 53 ust. 1 pkt 5 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli³², wnosi o podjęcie działań w celu zapewnienia rzetelnego dokumentowania

²⁹ W materiałach informacyjnych dotyczących telefonii komórkowej, zamieszczonych na stronie internetowej WSSE w dniu 2 lutego 2013 r. przedstawiono następujące sposoby ograniczania skutków promieniowania elektromagnetycznego telefonów komórkowych: (1) należy unikać rozmów przy niskim poziomie sygnału ze stacji bazowej (każdy telefon ma wskaźnik poziomu sygnału, co pozwala łatwo to określić), (2) rozmowa z telefonem przy uchu powinna być możliwie najkrótsza, (3) od moment nawiązania połączenia do jego uzyskania należy trzymać telefon na odległość wyciągniętej ręki, gdyż podczas nawiązywania połączenia emisja promieniowania jest największa, (4) należy unikać rozmów w windzie oraz innych zamkniętych pomieszczeniach, które wymuszają przelączenie telefonu na większą moc, w tym także w samochodach, (5) rozmawiając w budynku starajmy się podejść do okna, wówczas telefon będzie emitował znacznie mniej energii, (6) znacznie bezpieczniejsze jest stosowanie zestawów słuchawkowych głośnomówiących, (7) nie należy używać telefonów w czasie burzy, (8) w czasie gdy nie używamy telefonu nie powinno się trzymać go przy sobie, a jeśli to konieczne to powinien on znajdować się torebce lub w zewnętrznym pokrowcu przy pasku, skierowany ekranem w stronę ciała, a baterią na zewnątrz, (9) telefonów komórkowych nie powinny używać dzieci oraz osoby z rozrusznikami serca.

³⁰ Przykładowo w ramach dni otwartych WSSE dla dzieci w dniach 24-27 czerwca 2014 r.

³¹ W zakładce <http://www.wsse-poznan.pl/menu-strony/aktualnosci>.

³² Dz. U. z 2017 r. poz. 524.

pomiarów kontrolnych PEM, a w przypadku udzielania informacji o ich wynikach, o wskazywanie:

- zakresu zastosowanej metodyki określonej w zał. nr 2 do rozporządzenia MŚ z 2003 r., bądź wzmianki o jej niestosowaniu;
- braku akredytacji WSSE na wykonywanie pomiarów PEM w otoczeniu SBTK.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Zgodnie z art. 54 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Poznaniu.

Obowiązek
poinformowania
NIK o sposobie
wykorzystania uwag
i wykonania wniosków

Zgodnie z art. 62 ustawy o NIK proszę o poinformowanie Najwyższej Izby Kontroli, w terminie 21 dni od otrzymania wystąpienia pokontrolnego, o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosku pokontrolnego oraz o podjętych działaniach lub przyczynach niepodjęcia tych działań.

W przypadku zgłoszenia zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, termin przedstawienia informacji liczy się od dnia otrzymania uchwały o oddaleniu zastrzeżeń w całości lub zmienionego wystąpienia pokontrolnego.

Poznań, dnia 15 czerwca 2018 r.

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Poznaniu

Kontroler:

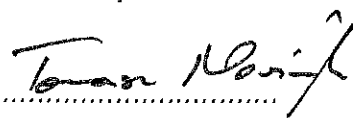
Krzysztof Płoszewski
Główny specjalista kontroli państwowej

Dyrektor

z up. Tomasz Nowiński
Wicedyrektor

Podpis

Podpis

